

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The version of the following full text has not yet been defined or was untraceable and may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/43792>

Please be advised that this information was generated on 2017-02-07 and may be subject to change.

Angst in voorlichtingsteksten

Een replicatieonderzoek naar de effecten van afstemming van fear appeals over HIV/AIDS op de culturele oriëntatie van de lezers

1. Inleiding

Gelet op de enorme gevolgen van de AIDS-pandemie in grote, in cultureel opzicht zeer verschillende delen van de wereld, is het opvallend hoe weinig cross-culturele studies er tot nu toe zijn gedaan naar de effecten van teksten over HIV/AIDS (zie ook Swanepoel 2003). Een uitzondering vormt het werk van Murray-Johnson, Witte, Liu, Hubbell, Sampson & Morrison (2001). In twee experimenten onderzochten zij de effecten van teksten die gericht waren op HIV/AIDS-preventie. De teksten werden gelezen door respondenten die afkomstig waren uit doelgroepen met uiteenlopende culturele achtergronden. In het eerste experiment werden Mexicaanse immigranten in de VS vergeleken met Afro-Amerikaanse adolescenten; in het tweede experiment werden Amerikaanse studenten vergeleken met Taiwanese studenten. De teksten waarvan de effecten bestudeerd werden, bevatten verschillende versies van een *fear appeal*-boodschap: op twee verschillende manieren werd geprobeerd om bij de lezers zo veel angst op te wekken dat ze zich voor zouden gaan nemen om zich voortaan tegen de dreiging van HIV/AIDS te beschermen.

Samenvatting

In een onderzoek dat werd uitgevoerd in Nederland, Spanje en Zuid-Afrika werd een experiment herhaald dat Murray-Johnson et al. (2001) deden in de VS en in Taiwan. Dezelfde HIV/AIDS-voorlichtingsteksten die Murray-Johnson et al. (2001) gebruikten, en die een *fear appeal* bevatten dat ofwel was gericht op lezers met een individualistische ofwel op lezers met een collectivistische oriëntatie, werden in dit replicatieonderzoek voorgelegd aan 147 respondenten afkomstig uit Nederland, 109 respondenten uit Spanje en 179 respondenten uit Zuid-Afrika (met verschillende etnische achtergronden). De resultaten van Murray-Johnson et al. (2001) konden niet worden gerepliceerd. Er werd geen interactie-effect gevonden van de richting van de dreiging in de *fear appeal* boodschap enerzijds en de culturele oriëntatie van de ontvangers anderzijds dat overeenkwam met de resultaten die zij rapporteren. Voor de conclusie van Murray-Johnson et al. (2001) dat het nodig is om *fear appeal* boodschappen af te stemmen op de culturele oriëntatie van de doelgroep, is het dan ook te vroeg – mede gezien een aantal tekortkomingen in hun eigen onderzoek. Wel laten de uitkomsten van dit replicatieonderzoek zien dat het mogelijk is om met *fear appeal* boodschappen in HIV/AIDS-voorlichtingsteksten gedragsintenties van lezers te beïnvloeden.

Volgens het EPPM, het invloedrijke *Extended Parallel Process Model* (zie bijvoorbeeld Witte 1998; Witte & Allen 2000) kan blootstelling aan een *fear appeal*-boodschap er onder bepaalde condities toe leiden dat de ontvangers het gewenste gedrag gaan vertonen. Om te beginnen moet er voldoende dreiging uitgaan van de boodschap: het gevaar moet als *ernstig* genoeg beschouwd worden (*perceived severity*) en de ontvanger moet ervan overtuigd zijn dat hij of zij zelf vatbaar is voor het gevaar (*perceived susceptibility*). Als aan deze voorwaarden wordt voldaan en er ten gevolge daarvan voldoende angst wordt ervaren, en als er vervolgens een maatregel gepresenteerd wordt die de ontvanger zelf zou kunnen nemen om de dreiging te bestrijden, dan zijn er twee mogelijkheden. Als de waargenomen doeltreffendheid van de voorgestelde maatregel (*perceived response efficacy*) en de zelfeffectiviteit (*self-efficacy*) van de ontvanger groot genoeg zijn, zal de ontvanger daadwerkelijk gaan proberen de dreiging af te wenden (*danger control mode*) – precies wat de zender van de *fear appeal*-boodschap wilde bereiken. Maar als de *perceived response efficacy* en de *self-efficacy* tekort schieten, dan zal de ontvanger niet in de verdediging gaan tegen het gevaar, maar tegen de angstgevoelens die door de informatie daarover zijn opgeroepen (*fear control mode*). De ontvanger zal zich vervolgens bewust en actief gaan afsluiten van de communicatie die die angstgevoelens teweeg heeft gebracht (*defensive avoidance*) – precies wat de zender niet wilde bereiken.

Murray-Johnson et al. (2001) wilden onderzoeken of dezelfde *fear appeal*-boodschappen die de gewenste effecten hebben in de ene cultuur, ook succesvol zijn in een andere cultuur. In het bijzonder wilden zij weten of de dreigingscomponent in een *fear appeal* boodschap over HIV/AIDS-preventie, aangepast moet worden aan de culturele oriëntatie van de lezers. Dat is een belangwekkende vraag, niet alleen vanuit theoretisch perspectief maar ook vanwege de praktische implicaties voor HIV/AIDS-preventiecampagnes in verschillende delen van de wereld. Als zou blijken dat het overal dezelfde kenmerken zijn die ervoor zorgen dat een *fear appeal* boodschap over HIV/AIDS al dan niet doeltreffend is, ongeacht de culturele oriëntatie van de ontvangers, dan zou het ontwerpen van zo'n boodschap relatief ongecompliceerd zijn. Maar als het onderzoek een duidelijke invloed aan het licht zou brengen van de culturele oriëntatie van de lezer op de effecten van *fear appeal* teksten over HIV/AIDS, dan zou dat betekenen dat dergelijke teksten zorgvuldig afgestemd moeten worden op de culturele context waarin ze gebruikt moeten worden.

Murray-Johnson et al. (2001) claimen dat hun onderzoek evidentie oplevert dat het inderdaad belangrijk is om de culturele oriëntatie van de doelgroep in aanmerking te nemen bij het ontwikkelen van doeltreffende *fear appeal* boodschappen (p. 354). Of dat een terechte claim is, moet vooralsnog echter worden betwijfeld. Aan de experimenten die Murray-Johnson et al. (2001) presenteren, kleven diverse methodologische problemen die niet overtuigend zijn opgelost zijn. In dit artikel¹ besteden wij aandacht aan deze methodologische kwesties, onder meer om duidelijk te maken waarom wij een replicatieonderzoek noodzakelijk achten.² Voordat wij dat replicatieonderzoek presenteren, beschrijven we kort de experimenten van Murray-Johnson et al. (2001). Dat is nodig om duidelijk te maken waarom een replicatie van met name hun tweede experiment van belang was, en om een vergelijking mogelijk te maken tussen de resultaten van ons replicatieonderzoek en de bevindingen die gemeld worden in Murray-Johnson et al. (2001).

2. De experimenten van Murray-Johnson et al. (2001)

Aan beide experimenten waarover wordt gerapporteerd in Murray-Johnson et al. (2001) lag een 2x2 tussenproefpersoon-ontwerp ten grondslag, met richting van de dreiging (*individu* versus *familie*) en culturele oriëntatie van de lezer (*individualistisch* versus *collectivistisch*) als factoren. De richting van de dreiging werd gemanipuleerd in een *fear appeal*-boodschap, die onderdeel was van een grotere tekst over HIV/AIDS. In de eerste alinea's van deze tekst werd uitgelegd hoe iemand besmet kan raken met het HIV-virus en hoe dat kan worden voorkomen. In de volgende twee alinea's werd een verhaal verteld over een jong meisje dat aan AIDS leed. In de versie van het verhaal waarin de dreiging het individu betrof, werd de nadruk gelegd op de schadelijke gevolgen voor het meisje zelf. In de versie waarin het accent lag op AIDS als een bedreiging voor de groep, werden de schadelijke gevolgen benadrukt voor de familie van het meisje.

In het eerste experiment confronteerden Murray Johnson et al. twee verschillende groepen jonge Amerikaanse scholieren (gemiddelde leeftijd: 13,5 jaar) met ofwel de tekst waarin de dreiging vooral het individu betrof, ofwel de tekst waarin de dreiging vooral gericht was op de familie. De ene groep respondenten bestond uit 27 jonge Afro-Amerikanen; de andere groep bestond uit 20 jonge Mexicaanse immigranten. Van de Afro-Amerikanen werd verondersteld dat hun culturele oriëntatie overwegend individualistisch was; van de Mexicaanse immigrantenjongeren werd verondersteld dat die overwegend collectivistisch georiënteerd waren. De resultaten lieten zien dat de Afro-Amerikaanse jongeren de meeste angst ervoeren bij de tekst waarin de consequenties voor het individu benadrukt werden, terwijl de Mexicaanse immigrantenjongeren het angstigst werden bij de tekst waarin de gevolgen voor de familie centraal stonden.

In hun bespreking van de resultaten van dit eerste experiment wijzen Murray-Johnson et al. (2001) zelf op een aantal ernstige methodologische tekortkomingen. De belangrijkste is dat aan de twee groepen respondenten wel een bepaalde culturele oriëntatie werd toegeschreven maar dat de juistheid van die veronderstelling niet werd getoetst. Onder verwijzing naar Triandis, Bontempo, Villareal, Asai & Lucca (1988) erkennen Murray-Johnson et al. (2001) dat het belangrijk is om het individuele correlaat van een collectivistische en een individualistische oriëntatie te meten in plaats van "simply ascribing an orientation to participants based on their cultural heritage" (p. 347). Misschien hielden sommige jonge Mexicaanse immigranten in dit onderzoek wel typische individualistische waarden op na, terwijl sommige jonge Afro-Amerikanen wellicht typische collectivistische waarden koesterden (zie voor een uitgebreide bespreking van dit cruciale thema in cross-cultureel onderzoek Hoeken & Korzilius, 2003). Vooral vanwege dit bezwaar tegen hun eerste experiment, besloten Murray-Johnson et al. (2001) tot een tweede experiment.

Dat tweede onderzoek werd uitgevoerd in de VS en Taiwan. In de teksten die nu werden gebruikt, en die sterk leken op het materiaal uit het eerste experiment, werd het verhaal verteld van een studente die aan AIDS leed en daaraan uiteindelijk overleed. In een van de twee versies van het verhaal lag de nadruk weer op het individu, in de andere versie op de familie. Verwacht werd dat de culturele oriëntatie van de Amerikaanse respondenten (stu-

denten van een niet nader benoemde grote universiteit in de het Midwesten; n=98) overwegend individualistisch zou zijn, en de culturele oriëntatie van de Taiwanese respondenten (studenten aan een niet nader aangeduide universiteit in centraal Taiwan; n=93) overwegend collectivistisch. Die verwachting was gebaseerd op de publicaties van Hofstede (1984; 2001), waarin de VS gecategoriseerd wordt als een typisch individualistisch land en Taiwan als een typisch collectivistisch land. Om deze verwachtingen omtrent culturele oriëntatie te testen, werd aan alle respondenten de zogenaamde INDCOL-schaal voorgelegd, die ontwikkeld is om individuele verschillen te meten in individualisme versus collectivisme (Hui, 1988).

De uitkomsten waren verrassend. De meeste Taiwanese respondenten kwamen als individualistisch uit de INDCOL-meting, terwijl de meeste Amerikaanse respondenten als collectivisten werden gekenmerkt. Deze onverwachte resultaten brachten Murray-Johnson et al. (2001) ertoe om in hun discussieparagraaf te pleiten voor de inzet van meer geavanceerde meetinstrumenten voor culturele oriëntatie. Meer in het bijzonder verwijzen Murray-Johnson et al. (2001, p. 355) naar een vragenlijst om horizontale en verticale dimensies van individualisme en collectivisme te meten, zoals die zijn geïntroduceerd in Triandis, Chen & Chan (1998) (zie paragraaf 3, hierna).

De gehypothetiseerde interactie-effecten van de richting van de dreiging in de boodschap enerzijds en de culturele oriëntatie van de respondenten anderzijds op de afhankelijke variabelen *attitude* en *gedragsintentie* werden door Murray-Johnson et al. (2001) niet gevonden. Wel rapporteren ze een significant interactie-effect van richting van de dreiging en culturele oriëntatie op de afhankelijke variabele *fear arousal* (gecontroleerd voor een aantal covariabelen). Respondenten die blijkens hun scores op de INDCOL-vragenlijst zeer individualistisch georiënteerd waren, werden het meest angstig van de tekst waarin de ellende van het individu centraal stond. Respondenten die zeer collectivistisch scoorden op de INDCOL-vragenlijst, werden het meest angstig van de tekst waarin die vooral ging over de ellende voor de familie (p. 353).

Opmerkelijk is dat van dit interactie-effect geen melding wordt gemaakt in de Master-scriptie waarin opzet, uitvoering en resultaten van dit experiment worden beschreven (Liu, 1998).³ Een verklaring voor de uiteenlopende resultaten die in de twee publicaties over hetzelfde experiment gemeld worden, ligt waarschijnlijk in de verschillende manieren waarop de respondenten in de variantieanalyses waarover wordt gerapporteerd, op basis van hun score op de variabele culturele oriëntatie werden ingedeeld. In Liu (1998) werden de respondenten die op de INDCOL-schaal lager scoorden dan de mediaan beschouwd als individualisten, en de respondenten die hoger scoorden dan de mediaan als collectivisten. In Murray-Johnson et al. (2001, p. 353) werd een driedeling gemaakt, waarbij werden die 33% van de respondenten als collectivisten werden beschouwd die het hoogst scoorden op de INDCOL-schaal; de 33% van de respondenten die het laagst scoorden op de INDCOL-schaal golden hier als individualisten. De overige respondenten werden bij de data-analyse van Murray-Johnson et al. (2001) verder buiten beschouwing gelaten.

Murray-Johnson et al. (2001) trekken uit het significante interactie-effect dat zij vonden de conclusie dat *fear appeals* die de familie bedreigen meer angst veroorzaken bij ontvangers die collectivistisch zijn georiënteerd dan *fear appeals* waarin het individu centraal staat, en vice

versa. Mede op basis van meta-analyses op het gebied van *fear appeal* onderzoek, waaruit blijkt dat een grotere angst leidt tot een hogere mate van acceptatie van de boodschap (Bosster & Mongeau, 1984; Witte & Allen, 1996) stellen Murray-Johnson et al. (2001) vervolgens dat “cultural orientation should be taken into account when developing effective fear appeals” (p. 354).

Die conclusie lijkt op zijn minst voorbarig, niet alleen omdat de reikwijdte van de formulering daarvan contrasteert met het zeer beperkte aantal teksten waarmee in de experimenten werd gewerkt, maar ook vanwege de weliswaar gesignaleerde maar niet opgeloste problemen in de operationalisering van het concept ‘culturele oriëntatie’. In het eerste experiment werd culturele oriëntatie alleen verondersteld, maar niet gemeten. Daardoor kan, zoals Murray-Johnson et al. (2001) zelf opmerken, niet worden uitgesloten dat individuele respondenten in dit experiment culturele waarden hadden die afweken van wat op grond van de culturele context waarin zij leefden te verwachten viel. Dat dat een ernstig risico was, werd bevestigd in het tweede experiment, waarin respondenten uit een volgens Hofstede (1984; 2001) duidelijk collectivistisch land (Taiwan) volgens hun INDCOL-score als individualisten moesten worden beschouwd, terwijl respondenten uit een hoogst individualistisch land (de VS) op grond van hun INDCOL-score juist als collectivisten moesten gelden.

In hun bespreking van het eerste experiment betreuren Murray-Johnson et al. (2001) het dat daarbij “a true test of grounded fear appeal research” niet mogelijk was vanwege het beperkte aantal vragen die ze in dat experiment aan de respondenten hadden voorgelegd (p. 347). In hun tweede experiment echter werd gebruik gemaakt van een vragenlijst waarin wel alle variabelen uit het *Extended Parallel Process Model* (EPPM) aan de orde kwamen (zie Liu, 1998, Appendix B). In hoeverre de statistische relaties die worden voorspeld volgens het EPPM - ontwikkeld door Kim Witte, de tweede auteur van Murray-Johnson et al. (2001) - in dit tweede experiment ook daadwerkelijk werden gevonden, wordt echter noch in Liu (1998) noch in Murray-Johnson et al. (2001) vermeld.

Gezien het belang van effectieve HIV/AIDS *fear appeal* boodschappen in verschillende culturele contexten besloten wij om een replicatie-experiment uit te voeren met als doel:

- nogmaals na te gaan of culturele oriëntatie van de ontvanger en richting van de dreiging in een *fear appeal* boodschap een interactie-effect hebben op variabelen als *angst*, *attitude* en *gedragsintentie*;
- de volgens het EPPM voorspelde relaties tussen *fear appeal* variabelen nader te onderzoeken.

3. Opzet van het replicatieonderzoek

Net als in de twee experimenten van Murray-Johnson et al. (2001) werd een 2x2 tussenproefpersoon onderzoeksopzet gebruikt, met richting van de dreiging en culturele oriëntatie als factoren.

Respondenten. Aan het replicatieonderzoek werd deelgenomen door 435 universitaire studenten van verschillende leeftijden (17 of 18 jaar: n=75; 19 of 20 jaar: n=135; tussen 21 en 24 jaar: n=176; tussen 25 en 30 jaar: n=48; 31 of ouder: n=1). Er namen in totaal 163 man-

nen en 271 vrouwen deel (1 *missing value*). De respondenten kwamen uit drie landen: 147 respondenten kwamen uit Nederland, 109 uit Spanje en 179 uit Zuid-Afrika.

Volgens Hofstede (1984; 2001) staat Nederland hoog op de individualisme-collectivisme index (plaats 4/5), is Spanje een meer collectivistisch land⁴ (plaats 20) en bezet Zuid-Afrika de zestiende plaats in deze ranglijst van 53 landen. Gezien de economische en politieke situatie in Zuid-Afrika gedurende de periode waarin Hofstede zijn data verzamelde - in het begin van de jaren zeventig speelde de apartheid nog een grote rol in de Zuid-Afrikaanse maatschappij - is er reden om aan te nemen dat blanke Zuid-Afrikanen in de groep van Hofstede's respondenten (allen werkzaam bij IBM) sterk oververtegenwoordigd waren, terwijl andere etnische groepen, zoals zwarte en kleurling Zuid-Afrikanen sterk ondervertegenwoordigd waren (zie ook Jansen, 1999). Dat zou de overeenkomsten verklaren tussen Hofstede's resultaten voor Zuid-Afrika en die voor overwegend individualistische landen als Groot-Brittannië, Australië en Nieuw-Zeeland aan de ene kant, en de verschillen tussen de scores van Zuid-Afrika en andere, overwegend collectivistische, landen in Sub-Sahara Afrika aan de andere kant.⁵

Vanwege de te verwachten, en voor gezondheidsvoorlichting mogelijk relevante verschillen in culturele waarden (zie bijvoorbeeld Van Niekerk, 1992; 1997; Van Dyk, 2000) bij de diverse etnische groeperingen in het huidige Zuid-Afrika, werd aan de respondenten uit dat land gevraagd naar hun etnische achtergrond. In Zuid-Afrika is het ook anno 2007 nog gebruikelijk om vier etnische groepen te onderscheiden en die als volgt te benoemen: zwarte Zuid-Afrikanen (ook wel: 'African South-Africans'), blanke Zuid-Afrikanen (bestaande uit een Engels sprekende en een Afrikaans sprekende groep), Aziatische Zuid-Afrikanen (voornamelijk van Indiase afkomst) en kleurling Zuid-Afrikanen. Deze laatste zogenoemde 'mixed race' groep is in cultureel opzicht nauwer verwant met de blanke Zuid-Afrikanen, in het bijzonder met de blanke sprekers van het Afrikaans met wie ze de taal en de geloofsovertuiging gemeen hebben, dan met de zwarte Zuid-Afrikanen. Zestig respondenten uit Zuid-Afrika gaven aan dat ze blank waren, 51 dat ze gekleurd waren en 65 dat ze zwart waren; 3 respondenten gaven geen antwoord op de vraag naar etnische achtergrond.

Op grond van het bovenstaande werd verwacht dat de Nederlandse respondenten individualistischer zouden blijken dan de Spaanse respondenten, en dat van de Zuid-Afrikanen de blanke respondenten het meest individualistisch zouden scoren, de zwarte respondenten het meest collectivistisch; van de kleurling Zuid-Afrikanen werd verwacht dat ze een positie tussen de zwarte en de blanke Zuid-Afrikanen in zouden nemen.

Materiaal. In dit replicatie-onderzoek werden exact dezelfde Engelstalige teksten gebruikt als die in het tweede experiment van Murray-Johnson et al. (2001) werden voorgelegd aan de Amerikaanse respondenten. De volgende passage komt uit de tekstversie waarin de tragiek voor het individu voorop stond (verder *tekst-i*).

Angst in voorlichtingsteksten

About twelve months ago, the youngest daughter of the Hamptons, Jenny, a 21-year-old college student, died of a combination of pneumonia, kidney and heart failure. Nobody dared to be close to her. Her boyfriend, Rick, called her at first, then disappeared. [...] Jenny's family was ashamed of her, too. They did not want to talk about her or her health problems. [...] In class, her classmates avoided her and nobody would sit next to her. [...] She felt so lonely when people stopped visiting her. During her last two weeks of life, nobody visited her. She died lonely and scared, because she did not use a condom when she had sex. (Uit Liu, 1998, Appendix A).

De volgende passage komt uit de tekstversie waarin vooral de ellende voor de familie benadrukt werd (verder *tekst-f*).

About twelve months ago, the youngest daughter of the Hamptons, Jenny, a 21-year-old college student, died of a combination of pneumonia, kidney and heart failure. Jenny experienced a lot of physical pain, but it was nothing compared to the psychological and emotional torture her family and friends had to endure [...] Her boyfriend Rick suffered from the gossip about his "AIDS girlfriend". He was humiliated and ridiculed. [...] Jenny's family suffered the most. They were shunned by their co-workers and friends. [...] The family's honor had been destroyed and they were ashamed to leave the house. [...] Jenny's family, boyfriend, and friends all suffered as much if not more than Jenny did. The pain Jenny's family experienced with her dying did not go away. People continue to ignore and be mean to them, just because Jenny did not use a condom when she had sex. (Ook uit Liu, 1998, Appendix A)

Voor de Zuid-Afrikaanse respondenten, die allemaal ofwel Engels als moedertaal hadden ofwel Engels vloeiend spraken als tweede taal, werden de originele Engelse versies van de teksten gebruikt. Voor de Nederlandse respondenten werden de teksten vertaald naar het Nederlands en vervolgens terugvertaald naar het Engels, om er zeker van te zijn dat de vertalingen correct waren. Eenzelfde procedure werd gevolgd voor de Spaanse versies. In Nederland en Spanje werd aan de studenten gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek in het kader van een vak dat ze volgden aan respectievelijk de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit van Sevilla. De Zuid-Afrikaanse studenten werden geworven op twee verschillende campussen (de Universiteit Stellenbosch en de Universiteit van de West-Kaap). Zij kregen een klein geldbedrag (10 SA Rand; ongeveer 1.2 euro) als beloning voor hun deelname. De respondenten hadden ongeveer 50 minuten nodig om de vragenlijst in te vullen.

Manipulatiecheck. Om na te gaan of de respondenten die *tekst-i* te lezen kregen inderdaad het lot van het individu zagen als het centrale thema van het verhaal, en de respondenten die *tekst-f* voorgelegd kregen inderdaad het leed voor de familie als het centrale thema percipieerden, werden aan alle respondenten dezelfde twee manipulatiecheck-vragen gesteld als waarover gesproken wordt in Murray-Johnson et al. (2001, p. 350). Er werd nog een derde manipulatiecheck-vraag gesteld, die ook voorkwam in de vragenlijst van Liu (1998), maar die in Murray-Johnson et al. (2001) niet wordt genoemd. De interne consistentie van de set van drie vragen in onze vragenlijst bleek niet bevredigend (Cronbach's $\alpha = .38$).⁶ Weglaten van één van de vragen leidde niet tot een duidelijke verbetering van de consistentie. Daarom werd besloten om elk van de drie manipulatie-check-vragen apart te behandelen.

Meetinstrumenten. De vragenlijst die in het replicatie-experiment werd gebruikt, bevatte alle vragen uit Liu (1998), inclusief de vragen uit de INDCOL-schaal voor individualisme-collectivisme. De vragen werden in het Engels gesteld in Zuid-Afrika, in het Nederlands in Nederland en in het Spaans in Spanje. De Nederlandse en Spaanse versies van de vragenlijst werden ontwikkeld volgens dezelfde procedure van vertaling en terugvertaling als die voor de teksten gebruikt werd. Alle vragen die gesteld werden in de VS en Taiwan, en waarvan de Engelse versie opgenomen is in Liu (1998, Appendix B) werden ook in dit replicatieonderzoek gesteld. De nummering van de vragen en de presentatie van de antwoordmogelijkheden (7-punts Likert-schaal) waren hetzelfde als in Liu (1998).

Naar het voorbeeld van Liu (1998) en Murray-Johnson et al. (2001) werden op basis van de antwoorden van de respondenten op de diverse vragensets, de waarden bepaald van de variabelen waargenomen *ernst* van het gevaar, waargenomen *vatbaarheid* voor het gevaar, opgeroepen *angst*, waargenomen *doeltreffendheid* van de voorgestelde maatregel, *zelfeffectiviteit*, *attitude* tegenover HIV/AIDS-preventie, *gedragsintentie* met betrekking tot HIV/AIDS-preventie en *geneigdheid zich af te sluiten* van communicatie over (preventiemaatregelen tegen) HIV/AIDS. De interne consistentie van de vragensets die bedoeld waren om deze afhankelijke variabelen te meten, bleek voor de groep respondenten als geheel steeds acceptabel tot goed (Cronbach's α respectievelijk: .67, .77, .93, .73, .62, .83, .75 en .78).

Ten opzichte van de vragenlijst uit Liu (1998) werd de vragenlijst in dit experiment uitgebreid met twee vragensets. Naar aanleiding van de suggestie in Murray-Johnson et al. (2001) om in toekomstig onderzoek meer geavanceerde meetinstrumenten te gebruiken om de culturele oriëntatie van respondenten te bepalen, werden alles bijeen 48 vragen opgenomen die tot doel hadden de verticale en horizontale dimensies te meten van individualisme en collectivisme. Triandis, Chen & Chan (1998), die de bedoelde vier dimensies introduceerden, geven daarvan de volgende typering [de sterk generaliserende aard van hun karakterisering van de verschillende nationaliteiten is opmerkelijk, CJ/JvB/EB]: horizontale individualisten (Zweden en Australiërs bijvoorbeeld) beschouwen zichzelf als autonoom en zijn niet geneigd zichzelf steeds met anderen te vergelijken. Verticale individualisten (afkomstig bijvoorbeeld uit de maatschappelijke midden- en bovenlagen in de VS) beschouwen zichzelf ook als autonoom, maar zij houden zich wel sterk bezig met vergelijkingen met anderen; ze vinden concurrentie erg belangrijk. Horizontale collectivisten (kibboetsbewoners in Israël bijvoorbeeld) gaan op in de groep waartoe ze behoren (de uitgebreide familie, de collega's, het volk) maar zij voelen zich daaraan niet ondergeschikt. Verticale collectivisten daarentegen (dorpsbewoners in India bijvoorbeeld) onderwerpen zich nadrukkelijk wel aan de normen en belangen van de groep waartoe ze behoren, aldus steeds Triandis, Chen & Chan (1998, p. 276).

Van de vragen in onze vragenlijst die ten doel hadden om, zoals geadviseerd in Murray-Johnson et al. (2001), bij elke respondent de mate van horizontaal en verticaal individualisme en collectivisme te meten (verder HI, VI, HC en VC), kwam de eerste set uit Triandis, Chen & Chan (1998, p. 278). Het ging daarbij om 16 scenariovragen van het type: *Stel je gaat met een aantal vrienden naar een restaurant en dan [...]. Wat zou je in deze situatie doen? Kies optie A, B, C of D.* De tweede set vragen die bedoeld waren om de mate van horizontaal en verticaal individualisme en collectivisme vast te stellen, bestond uit 32 items met antwoordmogelijkheden op 9-punts Likert-schalen, afkomstig uit Singelis, Triandis, Bhawuk & Gelfand (1995). Tot

deze items behoorden vragen over elk van de vier onderscheiden dimensies van individualisme–collectivisme. Net als de andere vragen in de vragenlijst werden de (16+32) vragen die betrekking hadden op horizontaal en verticaal individualisme en collectivisme uit het Engels vertaald voor de Nederlandse en Spaanse respondenten en daarna weer terugvertaald, om de kans te maximaliseren dat de verschillende taalversies gelijkwaardig waren.⁷

4. Resultaten

Culturele oriëntatie. Eerst werd de interne consistentie bepaald van de set van 16 scenariovragen uit Triandis, Chen & Chan (1998). Om te beginnen werden, net zoals in dat onderzoek gebeurde, de antwoorden op de 8 vragen met oneven nummers gerelateerd aan de antwoorden op de 8 vragen met even nummers door de Spearman rangcorrelatie te berekenen van de gesommeerde scores voor HI, VI, HC en VC. De rangordecorelatie bleek .00 voor de volledige groep respondenten; voor de Nederlandse, Spaanse en Zuid-Afrikaanse respondenten werden Spearman rangcorrelaties gevonden van respectievelijk .80, -.80 en .60. De grote verschillen tussen de rangcorrelaties die gevonden werden voor de drie landen, met zelfs een negatieve correlatie voor de Spaanse respondenten, doen denken aan de verschillen die Triandis, Chen & Chan (1998, p. 285) rapporteren bij het vaststellen van rangcorrelaties voor proefpersonen uit Illinois ($r=.80$) versus proefpersonen uit Hong Kong ($r=-.20$).⁸

De uitkomst van een andere, meer geavanceerde statistische procedure om de interne consistentie van de set van 16 scenariovragen vast te stellen voor alle respondenten, versterkt het beeld alleen maar van de scenariovragen als een onbetrouwbaar meetinstrument: ook de KR20 waarde (het equivalent van Cronbach's α voor dichotome vragen) bleek voor de scenariovragen steeds zeer onbevredigend: HI: KR20=.28, VI: KR20=.23, HC: KR20=.13, VC: KR20=.12.

Om de interne consistentie vast te stellen van elk van de vier dimensies van individualisme–collectivisme zoals die worden geoperationiseerd in de door Singelis et al. (1995) voorgestelde set van 32 vragen, werden de Cronbach's α 's berekend voor de vier door hen onderscheiden subsets in deze vragenlijst. Dat leidde tot de volgende uitkomsten: HI: alpha=.54, VI: alpha=.70, HC: alpha=.67 en VC: alpha=.59. Nagegaan werd of het mogelijk was om de alpha's te verbeteren door items weg te laten uit de onderscheiden subsets. Dat leidde slechts tot een geringe mogelijke verbetering voor de HC-vragen: alpha=.68. Gezien de blijvend onbevredigende alpha's voor HI en VC werd besloten om niet alleen de antwoorden op de scenariovragen uit Triandis, Chen & Chan (1998) weg te laten uit de verdere statistische analyses, maar dat ook te doen met de scores van de respondenten op de vragen uit Singelis et al. (1995). Alleen de scores die werden verzameld met de INDCOL-vragen set bleken voldoende betrouwbaar om ze in de verdere analyses te gebruiken : alpha=.79. Tabel 1 geeft de INDCOL-scores weer voor de Nederlandse, Spaanse en Zuid-Afrikaanse respondenten.

Tabel 1: Culturele oriëntatie (geoperationaliseerd als score op de INDCOL-schaal) per land van herkomst

Respondenten	INDCOL-score
Nederlanders	M=4.48, SD=.38
Spanjaarden	M=4.52, SD=.39
Zuid-Afrikanen	M=3.58, SD=.50

INDCOL-score minimaal 1 (individualistisch), maximaal 7 (collectivistisch).

Uit een univariate variantieanalyse bleek een significant effect van nationaliteit op INDCOL-scores: $F(2, 433)=44.47$; $p<.001$; $\eta^2=.52$. In post-hoc toetsen (Bonferroni; $p<.05$) bleken de verschillen tussen de gemiddelde scores van de Nederlanders en de Zuid-Afrikanen en tussen de gemiddelde scores van de Spanjaarden en de Zuid-Afrikanen significant te zijn: zowel de Nederlanders als de Spanjaarden bleken collectivistischer te scoren dan de Zuid-Afrikanen. Er werd geen significant verschil gevonden tussen de Nederlanders en de Spanjaarden. Deze resultaten contrasteren met wat verwacht mocht worden op basis van de positie die de drie landen innemen op de Individualisme-collectivisme schaal van Hofstede (1984; 2001). Daar staat, zoals gezegd in paragraaf 3, Nederland op de 4/5^e, Zuid-Afrika op de 16^e en Spanje op de 20ste plaats. In Tabel 2 worden de INDCOL-scores gepresenteerd voor de respondenten uit de drie onderscheiden etnische groepen in Zuid-Afrika.

Tabel 2: Culturele oriëntaties van Zuid-Afrikaanse respondenten (geoperationaliseerd als score op de INDCOL-schaal) per etnische groep

Respondenten	INDCOL-score
Blank	M=3.52, SD=.47
Kleurling	M=3.55, SD=.45
Zwart	M=3.66, SD=.55

INDCOL-score minimaal 1 (individualistisch), maximaal 7 (collectivistisch).

De verwachting was dat de blanke Zuid-Afrikanen het meest individualistisch zouden scoren en de zwarte Zuid-Afrikanen het meest collectivistisch, met de kleurling Zuid-Afrikanen in een middenpositie (zie paragraaf 3). Uit een univariate variantieanalyse bleek echter geen effect van etnische groep op INDCOL-scores: $F(2,175)=1.392$; $p=.25$.

Manipulatiecheck. Voor elk van de drie manipulatiecheck-vragen die waren gesteld, werd bepaald in hoeverre de respondenten die *tekst-i* te lezen kregen het lot van het individu zagen als het centrale thema, en in hoeverre de respondenten die *tekst-f* voorgelegd kregen het leed voor de familie als het centrale thema percipieerden. Bij de twee vragen die worden genoemd in Murray-Johnson et al. (2001, p. 350) bleek dat de manipulatie niet doeltreffend was: $t(425)=.088$; $p=.93$, en $t(424)=.218$; $p=.22$, respectievelijk. De resultaten van de derde manipulatiecheck-vraag daarentegen suggereerden dat de manipulatie wel doeltreffend was: $t(428)=9.470$; $p<0.001$; $\eta^2=.173$. Daarbij moet echter worden aangetekend dat de respondenten bij deze vraag, die letterlijk werd overgenomen uit Liu (1998), niet moesten aangeven of het meisje uit het verhaal dan wel haar familie het meest te lijden had gehad. Gevraagd

werd hier naar het leed van het meisje versus dat van *haar vrienden*.⁹ Die formulering, die afweek van de feitelijke manipulatie in de teksten (die betroffen het meisje en *haar familie*) maakt het lastig om uit de antwoorden op deze derde vraag te concluderen dat de manipulatie succesvol was, ondanks de bij deze vraag statistisch verschillende scores (voor de lezers van *tekst-i*: $M=2.86$, $SD=2.49$; voor de lezers van *tekst-f*: $M=4.89$, $SD=1.91$).

Interactie-effecten van culturele oriëntatie van de ontvanger en richting van de dreiging in de fear appeal boodschap. Er werd een multivariate variantieanalyse uitgevoerd om de interactie-effecten te onderzoeken van richting van de dreiging (individu versus familie) en culturele oriëntatie van de ontvanger. Om culturele oriëntatie als onafhankelijke variabele te kunnen hanteren, vond er eerst een dichotomisering plaats. Net als in Liu (1998) werden de respondenten die op de INDCOL-schaal lager scoorden dan de mediaan beschouwd als individualisten ($n=218$), en de respondenten die hoger scoorden dan de mediaan als collectivisten ($n=217$). Daarnaast werd, net als in Murray-Johnson et al. (2001, p. 353) nog een driedeling gemaakt. Daarbij werden die 33% van de respondenten als collectivisten beschouwd die het hoogst scoorden op de INDCOL-schaal ($n=145$) en golden die 33% van de respondenten die het laagst scoorden op de INDCOL-schaal ($n=146$) als individualisten. De overige respondenten ($n=144$) werden bij deze driedeling verder buiten beschouwing gelaten.

Zowel bij toepassing van een tweedeling (zoals in Liu, 1998) als bij toepassing van een driedeling (zoals in in Murray-Johnson et al., 2001) van de INDCOL-scores, werden er in multivariate variantieanalyses significante interactie-effecten gevonden van richting van de dreiging (individu of familie) en culturele oriëntatie: $F(8,419)=2.51$; $p<.01$; $\eta^2=.05$, en $F(8,277)=3.11$; $p<.01$; $\eta^2=.08$, respectievelijk. Bij toepassing van een tweedeling van de INDCOL-scores bleken drie interactie-effecten statistisch significant ($\alpha = .05$; afhankelijke variabelen: opgeroepen *angst*, waargenomen *doeltreffendheid* van de maatregel, en *gedragsintentie* met betrekking tot HIV/AIDS-preventie). Bij toepassing van een driedeling van de INDCOL-scores bleken vier interactie-effecten significant (afhankelijke variabelen: opgeroepen *angst*, waargenomen *doeltreffendheid* van de maatregel, *attitude* tegenover HIV/AIDS-preventie en *gedragsintentie* met betrekking tot HIV/AIDS-preventie). Zie Tabel 3, waaruit ook blijkt dat voor de variabelen *waargenomen doeltreffendheid*, *zelfeffectiviteit*, *attitude* en *gedragsintentie* relatief hoge gemiddelde scores (5.61 of hoger op een 7-puntsschaal) gevonden werden.

Tabel 3: *Interactie-effecten van richting van de dreiging en culturele oriëntatie*

Afhankelijke variabele	Score voor gehele groep	Interactie-effect bij 50/50 verdeling	Interactie-effect bij 33/33 verdeling
Waargenomen ernst	M=5.06, SD=1.04	ns	ns
Waargenomen vatbaarheid	M=3.18, SD=1.17	ns	ns
Angst	M=4.02, SD=1.14	sign	sign
Waargenomen doeltreffendheid	M=6.19, SD=1.19	sign	sign
Zelfeffectiviteit	M=5.84, SD=1.19	ns	ns
Attitude	M=5.98, SD=1.05	ns	sign
Gedragsintentie	M=5.61, SD=1.46	sign	sign
Geneigdheid om zich af te sluiten	M=1.90, SD=1.14	ns	ns

Nadere analyse van de scores op de afhankelijke variabelen waarvoor significante interactie-effecten gevonden werden, liet echter zien dat de hoogste scores voor deze variabelen nooit bereikt werden wanneer de richting in de dreiging in de tekst overeenkwam met de culturele oriëntatie van de respondenten. Voor *opgeroepen angst (fear arousal)* werden de hoogste scores zelfs gevonden wanneer de dreiging in de tegenovergestelde richting ging van de culturele oriëntatie van de respondenten. Terwijl Murray-Johnson et al. (2001, p. 353) rapporteren dat in hun experiment de individualisten het angstigst werden door het lezen van *tekst-i* en de collectivisten door het lezen van *tekst-f*, werd in dit replicatieonderzoek precies het tegenovergestelde gevonden; zie Tabel 4.

Tabel 4: *Opgeroepen angst na het lezen van beide tekstvarianten, bij individualisten en collectivisten*

	Collectivistische respondenten 50/100	Individualistische respondenten 50/100	Collectivistische respondenten 33/100	Individualistische respondenten 33/100
Tekst-f	M=3.88, SD=1.36	M=4.32, SD=1.37	M=3.98, SD=1.43	M=4.40, SD=1.44
Tekst-i	M=4.09, SD=1.52	M=3.85, SD=1.34	M=4.15, SD=1.61	M=3.83, SD=1.29

Tekst-f: richting van de dreiging de familie; Tekst-i: richting van de dreiging het individu; Collectivistische respondenten 50/100: bovenste helft INDCOL-schaal; Individualistische respondenten 50/100: onderste helft INDCOL-schaal; Collectivistische respondenten 33/100: bovenste derde deel INDCOL-schaal; Individualistische respondenten 33/100: onderste derde deel INDCOL-schaal.

Fear appeal variabelen. De vragen die aan de respondenten werden voorgelegd maakten het mogelijk om te onderzoeken of de variabelen gerelateerd waren conform het *Extended Parallel Process Model* (EPPM). Eerst werd door middel van lineaire regressieanalyse nagegaan of waargenomen *ernst* en waargenomen *vatbaarheid* zoals voorspeld bijdroegen aan opgeroepen *angst*. Vervolgens werd met univariate variantieanalyses de invloed nagegaan van opgeroepen *angst* op ‘gedragsintentie met betrekking tot HIV/AIDS-preventie’ (*danger control mode*) en ‘geneigdheid zich af te sluiten van communicatie over HIV/AIDS’ (*fear control mode*). Volgens het EPPM zouden niet-angstige ontvangers geen van beide reacties vertonen. Angstig geworden ontvangers daarentegen zouden ofwel in *danger control mode* komen, ofwel in *fear control mode*. Voor het onderscheid tussen *angstige* en *niet-angstige* respondenten, werden de scores gehanteerd op de 7-puntsschaal die was geconstrueerd op basis van twaalf Likert-schalen van het type ‘Deze tekst is angstaanjagend’ ‘zeer mee oneens’ [...] ‘zeer mee eens’. Bij een score ≥ 6 op de aldus geconstrueerde opgeroepen-schaal gold een respondent als *angstig* ($n=39$); bij een score < 6 als *niet-angstig* ($n=396$).

Zowel waargenomen *ernst* als waargenomen *vatbaarheid* bleken zoals voorspeld significant ($p < .001$) en positief ($B = .19$ en $B = .42$, respectievelijk) bij te dragen aan opgeroepen *angst*. Ook werden er significante effecten gevonden van wel of niet opgeroepen *angst* op *danger control mode* ($F(1,432) = 5.196$; $p < .05$; $\eta^2 = .01$) en op *fear control mode* ($F(1,433) = 11.233$; $p < .01$; $\eta^2 = .02$). Bij *danger control mode* was het verschil ook in de verwachte richting: *angstige* respondenten ($M = 6.11$; $SD = 1.09$) lieten in hogere mate weten bereid te zijn tot HIV/AIDS-preventiegedrag dan *niet-angstige* respondenten ($M = 5.55$; $SD = 1.49$). De scores voor *fear control mode* echter waren tegengesteld aan wat op grond van het EPPM werd verwacht: *niet-angstige* respondenten ($M = 1.97$; $SD = 1.16$) lieten in hogere mate weten geneigd te zijn zich af te sluiten van communicatie over HIV/AIDS dan *angstige* respondenten (1.33 ; $SD = 0.74$).

Welke van de twee genoemde reacties (*danger control* of *fear control*) angstig geworden ontvangers vertonen, hangt volgens het EPPM af van de verhouding tussen de dreiging die ze percipiëren en de door hen waargenomen effectiviteit van de maatregel die wordt aanbevolgen. Als die *perceived efficacy*, geoperationaliseerd als de som van de waarden van de *perceived response efficacy* en de *perceived self-efficacy*, hoger is dan de *perceived threat*, geoperationaliseerd als de som van de *perceived severity* en de *perceived susceptibility*, dan zouden de angstig geworden ontvangers volgens het EPPM in *danger control mode* komen. Is de *perceived severity* echter lager dan de *perceived threat*, dan zouden de angstig geworden ontvangers in *fear control mode* belanden (Witte, 1998, p. 428–430).

Om deze voorspellingen te toetsen werden voor de groep van angstige respondenten twee univariate variantieanalyses uitgevoerd: een met als afhankelijke variabele ‘gedragsintentie met betrekking tot HIV/AIDS-preventie’ (*danger control mode*) en een met als afhankelijke variabele ‘geneigdheid zich af te sluiten van communicatie over HIV/AIDS’ (*fear control mode*). Als onafhankelijke variabele fungeerde in beide gevallen het verschil (positief of negatief) tussen de som van *perceived response efficacy* en *perceived self-efficacy* (= *perceived efficacy*) enerzijds en de som van *perceived severity* en *perceived susceptibility* (= *perceived threat*) anderzijds.

Voor de groep van *angstige* respondenten werd in afwijking van de voorspellingen van het EPPM geen significant effect gevonden van een positief of negatief verschil tussen waargenomen *doeltreffendheid* enerzijds en waargenomen *dreiging* anderzijds op *danger control mode*

($F(1,37) < 1$). Wel werd zoals voorspeld bij de *angstige* respondenten een significant effect gevonden op *fear control mode* ($F(1,37) = 10.077$; $p < .01$; $\eta^2 = .21$). Het verschil tussen de onderscheiden groepen was ook in de verwachte richting: angstig geworden respondenten die de beschreven dreiging als groter percipieerden dan de kans dat ze zelf adequate voorzorgsmaatregelen zouden kunnen nemen ($M = 2.50$; $SD = 1.50$), bleken sterker geneigd tot *fear control mode* dan angstig geworden respondenten bij wie de inschatting dat ze zelf adequate voorzorgsmaatregelen zouden kunnen nemen, de waargenomen dreiging overtrof ($M = 1.24$; $SD = 0.58$).

5. Conclusies en discussie

Interactie-effecten van culturele oriëntatie en richting van de dreiging. In dit experiment kon het belangrijkste resultaat van Murray-Johnson et al. (2001) niet worden gerepliceerd. Er werd geen interactie-effect gevonden van richting van de dreiging en culturele oriëntatie dat in overeenstemming was met de verwachtingen op basis van het onderzoek waarover zij rapporteren. De verklaring daarvoor kan deels liggen in de onbevredigende meetinstrumenten voor culturele oriëntatie (zie hieronder). Maar er is ook sprake van tekortkomingen in de teksten die in het oorspronkelijke experiment, en daarom ook in dit replicatieonderzoek gebruikt werden. Terwijl de tekstmanipulaties volgens Murray-Johnson et al. (2001) geslaagd waren, kunnen de resultaten van de manipulatiechecks in het replicatieonderzoek op z'n best als twijfelachtig gekwalificeerd worden. Dat de uitkomsten van de manipulatiechecks in dit experiment niet bevredigender waren, is gegeven de relatief geringe verschillen tussen de *fear appeal* boodschappen in de twee versies niet echt verwonderlijk. Het is lastig om *tekst-i* te interpreteren als duidelijk individugericht en *tekst-f* als duidelijk groepsgericht. In beide versies wordt expliciet verwezen naar zowel de lijdensweg van het meisje dat aan AIDS is overleden, als de schande voor haar familie. Zie bijvoorbeeld de volgende zin uit *tekst-i* over de groep waartoe het slachtoffer behoort: "Jenny's family was ashamed of her, too. They did not want to talk about her or her health problems." En net als *tekst-i* opent *tekst-f* met een zin waarin het lot van Jenny als individu schrijnend naar voren komt: "About twelve months ago, the youngest daughter of the Hamptons, Jenny, a 21-year-old college student, died of a combination of pneumonia, kidney and heart failure."

Een ander probleem met de teksten die in dit replicatieonderzoek gebruikt moesten worden, kan liggen in een aantal vreemde uitspraken van de auteur daarvan, met name in *tekst-f*. Ook in een collectivistische context klinkt het op zijn minst eigenaardig als wordt gesteld dat het fysieke lijden van het overleden meisje 'nog niets was vergeleken met de psychologische en emotionele ellende die haar familie en vrienden moesten ondergaan' en dat 'de familie, vriend en vrienden van het meisje allemaal net zo veel onder de ziekte te lijden hadden als Jenny, zo niet meer.' Het valt zeker niet uit te sluiten dat met tekstvarianten die – ook in de ogen van de respondenten – duidelijker van elkaar verschillen dan de tekstversies in dit onderzoek, wél effecten worden gevonden van een cultuuroriëntatie bij de ontvangers die meer of minder met de strekking van de aangeboden tekst in overeenstemming is. Vanzelfsprekend is het dan wel noodzakelijk dat de cultuuroriëntatie bij de ontvangers op een betrouwbare en valide manier gemeten wordt. Ook dat was in het experiment van Murray-Johnson et al. (2001), en opnieuw in dit replicatieonderzoek een serieus probleem.

Meetinstrumenten voor culturele oriëntatie. Net als het geval was in het tweede onderzoek van Murray-Johnson et al. (2001), waarin de respondenten uit de VS hogere INDCOL-scores behaalden dan de Taiwanese respondenten, weken ook in ons onderzoek de INDCOL-scores duidelijk af van wat was verwacht. Volgens de INDCOL-scores zouden zowel de Nederlandse als de Spaanse respondenten collectivistischer zijn dan de Zuid-Afrikanen, en zouden de blanke, zwarte en gekleurde Zuid-Afrikanen allemaal ongeveer even individualistisch zijn.

De onverwachte scores in zowel het experiment van Murray-Johnson et al. (2001) als in dit replicatieonderzoek roepen twijfels op over de validiteit van de INDCOL-schaal en onderstrepen de aanbeveling in Murray-Johnson et al. (2001) dat er meer geavanceerde meetinstrumenten nodig zijn om culturele oriëntatie vast te stellen op individueel niveau. De scenariovragen uit Triandis, Chen & Chan (1998) en de vragenlijst uit Singelis et al. (1995) zouden zulke meer geavanceerde meetinstrumenten kunnen zijn. Helaas bleken beide meetinstrumenten niet betrouwbaar genoeg. Al met al bleek geen van de instrumenten die in dit onderzoek op basis van adviezen in de literatuur werden ingezet om culturele oriëntatie op individueel niveau te meten, bruikbare meetresultaten op te leveren.

Om vruchtbaar toekomstig cross-cultureel en intercultureel onderzoek mogelijk te maken, waarin culturele oriëntatie op individueel niveau wordt gemeten,¹⁰ moet er dringend aandacht worden besteed aan de verdere ontwikkeling van instrumenten die wel betrouwbaar en valide zijn, en moeten die nieuwe of verbeterde instrumenten grondig worden getest in een groot aantal verschillende contexten. Mogelijke alternatieven voor de instrumenten die in dit artikel besproken werden, zijn bijvoorbeeld te vinden in Schwartz (1992; 1994); Fiske, Kitayama, Markus & Nisbett (1998), Realo & Allik (1999) en Fischer (2006).

Fear appeal variabelen. Hoewel niet alle verwachtingen op basis van het EPPM werden bevestigd en hoewel slechts een beperkt aantal respondenten zo veel angst rapporteerden dat hun antwoorden gebruikt konden worden om de voorspelde effecten op *danger control* en *fear control* te kunnen toetsen, suggereren de bevindingen in dit onderzoek dat *fear appeal* boodschappen die voldoen aan de voorwaarden die voortvloeien uit het EPPM, inderdaad een gunstig effect kunnen hebben op de gedragsintenties van de ontvangers.¹¹

Tegelijk werd de voorspelling uit het EPPM bevestigd dat *fear appeal* boodschappen zeer ongewenste effecten kunnen hebben bij angstig geworden ontvangers die onvoldoende vertrouwen hebben in de doeltreffendheid van de aanbevolen maatregel en/of in hun eigen vermogen om die maatregel uit te voeren. De kans is reëel dat deze ontvangers geen andere mogelijkheid zien dan zich af te sluiten voor alle boodschappen over het dreigende gevaar en over manieren om daar iets tegen te doen. Onderzoekers en tekstontwerpers die zich bezig houden met HIV/AIDS-voorlichting mogen het dan ook als een belangrijke uitdaging beschouwen om tot doeltreffende adviezen te komen voor *fear appeal* boodschappen die bij ontvangers niet alleen leiden tot voldoende besef van het voor henzelf dreigende gevaar en tot daaraan gerelateerde angstgevoelens, maar ook tot een voldoende hoge mate van waargenomen *doeltreffendheid van de maatregel* en *zelfeffectiviteit* om hen tot de gewenste gedragsintenties te brengen.

Eindconclusie. In hoeverre moeten schrijvers en ontwerpers van teksten met HIV/AIDS-*fear appeals* rekening houden met de culturele oriëntatie van hun lezers? Over dit belangrijke onderwerp voor de opzet van HIV/AIDS-preventiecampagnes kan nog niets definitiefs gezegd worden. Murray-Johnson et al. (2001) concluderen weliswaar dat “it is important to consider the focus of the threat in a fear appeal, along with the audience’s cultural orientation, when developing effective public health messages” (p. 356), maar zoals besproken in paragraaf 2 zijn de tekortkomingen in hun onderzoek te groot om er die stelling op te baseren. Ook de uitkomsten van het replicatieonderzoek waarover hier is gerapporteerd, bieden geen steun voor de claim dat het nodig is om *fear appeal* boodschappen af te stemmen op de culturele oriëntatie van de doelgroep. Daarmee is natuurlijk ook het tegenovergestelde niet bewezen. Het blijft goed denkbaar dat het in sommige situaties wel degelijk zin heeft om in voorlichtingsteksten met een *fear appeal* rekening te houden met de culturele waarden die voor de doelgroep het meest van belang zijn. Maar voordat duidelijk is geworden wanneer en hoe dat het best zou kunnen, moet er meer onderzoek gedaan worden, met beter ontworpen teksten dan die werden gebruikt in de experimenten waarop Murray-Johnson et al. (2001) hun voorbarig gebleken conclusies baseren, en met andere instrumenten om cultuurverschillen te meten dan die tot nu toe meestal worden gehanteerd.

Perspectiefrijk in dit verband lijkt het onderscheid dat Fischer (2006) maakt tussen *self-referenced values* enerzijds en *culture-referenced values* anderzijds. *Self-referenced values* worden gemeten met vragen over concepten die voor de respondent zelf meer en minder belangrijk kunnen zijn; *culture-referenced values* worden gemeten met vergelijkbare vragen, maar nu voor de cultuurgroep waar de respondent toe behoort. Als onderzoek tot doel heeft tot conclusies te komen over (effecten van) cultuurverschillen en -overeenkomsten, pleit Fischer ervoor om *culture-referenced values* te meten, in plaats van *self-referenced values* zoals nu vaak gebeurt. Interessant kan het volgens Fischer (2006) ook zijn om respondenten zowel naar hun eigen oordelen te vragen als naar de oordelen die anderen in hun cultuur volgens hen hebben, om zo niet alleen hoofdeffecten maar ook interactie-effecten van *self-referenced values* en *culture-referenced values* te kunnen bepalen. Die aanpak zal mogelijkervijs vruchtbaar blijken in vervolgonderzoek naar de invloed van culturele oriëntatie op de overtuigingskracht van HIV/AIDS-voorlichtingsteksten.

Graag bedanken we de studenten die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. Ook danken we dr. Manuel Jesus Sanchez Franco (Universiteit van Sevilla) en prof dr. Leon de Stadler (Universiteit Stellenbosch), die ons geholpen hebben bij het benaderen van Spaanse en Zuid-Afrikaanse respondenten, en prof dr. Hans Hoeken (Radboud Universiteit Nijmegen) en prof dr. P. Swanepoel (Universiteit van Suid Afrika), die commentaar hebben willen geven op eerdere versies van deze tekst.

- Over dit replicatieonderzoek wordt ook gerapporteerd in een Engelstalige online-publicatie: Jansen, C., Baal, J. van & Bouwmans, E. (2006). Investigating culturally oriented fear appeals in public information documents on HIV/AIDS. *Journal of Intercultural Communication*, 11 (April). (<http://www.immi.se/intercultural/>)
- Dit onderzoek maakt deel uit van het EPIDASA-project, waarin de effectiviteit van voorlichtingsmateriaal over HIV/AIDS in Zuid-Afrika wordt onderzocht. Het EPIDASA-project, dat deels gefinancierd wordt door de Zuid-Afrikaans-Nederlandse onderzoeksorganisatie SANPAD, wordt uitgevoerd door een groep onderzoekers en studenten van drie Zuid-Afrikaanse universiteiten (Pretoria, Stellenbosch en UNISA) en drie Nederlandse universiteiten (Nijmegen, Tilburg en Twente). Voor meer informatie, zie www.epidasa.org
- Naar deze scriptie wordt niet expliciet verwezen in Murray-Johnson et al. (2001). Toen we de auteurs vroegen om het materiaal dat in hun tweede experiment was gebruikt, was mw. Wen-Ying Liu, de auteur van de scriptie en één van de auteurs van Murray-Johnson et al. (2001), zo vriendelijk ons een exemplaar toe te sturen van haar scriptie, inclusief de bijlagen.
- Gouveia, Clemente & Espinosa (2003) schrijven dat “the Spanish are half way between collectivism and individualism [...], that is, between Latin America and Europe.” (p. 59).
- In onderstaande tabel zijn de posities weergegeven van Zuid-Afrika, Groot-Brittannië, Australië, Nieuw-Zeeland, West Afrika en Oost Afrika op vier dimensies van Hofstede (voor Zuid-Afrika zijn geen gegevens beschikbaar voor korte-termijn versus lange-termijn oriëntatie, de vijfde dimensie van Hofstede):

	Zuid-Afrika	Groot-Brittannië	Australië	Nieuw-Zeeland	West Afrika	Oost Afrika
Masculiniteit - femininiteit	13/14	9/10	16	17	30/31	39
Onzekerheidsvermijding	39/40	47/48	37	39/40	34	36
Machtsafstand	35/36	42/44	41	50	10/11	21/22/23
Individualisme - collectivisme	16	3	2	6	39/40	33/34/35

West Afrika: Ghana, Nigeria, Sierra Leone

Oost Afrika: Ethiopië, Kenia, Tanzania, Zambia

- Noch in Murray-Johnson et al., 2001) noch in Liu (1998) wordt gerapporteerd over de betrouwbaarheid van de gebruikte set van manipulatiecheck-vragen.
- Een van de auteurs van Gouveia, Clemente & Espinosa (2003) was zo vriendelijk ons een exemplaar toe te sturen van de Spaanstalige versie van de 32 items uit Singelis et al. (1995) die zij in hun onderzoek gebruikt hadden. Met die versie hebben we zo goed mogelijk ons voordeel gedaan.
- Triandis, Chen & Chan (1998, p. 285) schrijven zelf over de mogelijke uitkomsten bij gebruik van hun 16 scenariovragen dat “[...] by chance one can expect large fluctuations”. Dat valt moeilijk te lezen als een aanbeveling voor een instrument waarmee op een betrouwbare manier kan worden gemeten.
- Mogelijk is dit de reden waarom deze vraag niet genoemd wordt bij de manipulatiecheck in Murray-Johnson et al. (2001, p. 350).
- Voor het belang daarvan, zie Hoeken & Korzilius (2003), Peng, Nesbitt & Wong (1997) en Hornikx (2006).

11. Voor onderzoek waarin deze stelling wordt ondersteund, zie Witte (1998) en Witte & Allen (2000). Zie echter ook Ruiter, Abraham & Kok (2001) voor een kritische bespreking van de *fear appeal*-literatuur, waaruit ze concluderen dat “the contribution of fear appeals to the adoption of self-protective behavior is in doubt” (p. 626).

Literatuur

- Boster, F.J. & Mongeau, P. (1984).** Fear-arousing persuasive messages. In R.N. Bostrom & B.H. Westley (Eds.), *Communication Yearbook*, 8 (pp. 330-375). Newbury Park, CA: Sage.
- Fischer, R. (2006).** Congruence and functions of personal and cultural values: Do my values reflect my culture's values? *Personality and social psychology bulletin*, 32, 1419-1431.
- Fiske, A.P., Kitayama, S., Markus, H.R. & Nisbett, R.E. (1998).** The cultural matrix of social psychology. In D.T. Gilbert, S.T. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *The Handbook of Social Psychology* (4th Ed., Vol. II, pp. 915-981). Boston, MA: McGraw-Hill.
- Hoeken, H. & Korzilius, H. (2003).** Conducting experiments on cultural aspects of document design: Why and How. *Communications*, 28, 285-304.
- Hofstede, G. (1984).** *Culture's consequences* (Abridged Ed.). Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Hofstede, G. (2001).** *Culture's consequences* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Hui, C.H. (1988).** Measurement of individualism-collectivism. *Journal of Research in Personality*, 22, 17-36.
- Hornikx, J.M.A. (2006).** *Cultural differences in the persuasiveness of evidence types in France and the Netherlands*. PhD Dissertation, Radboud University Nijmegen.
- Jansen, C.J.M. (1999).** *Zo werkt dat*. Inaugurale rede. Nijmegen: University of Nijmegen Press.
- Gouveia, V.V., Clemente, M. & Espinosa, P. (2003).** The horizontal and vertical attributes of individualism and collectivism in a Spanish population. *Journal of Social Psychology*, 143, 43-63.
- Liu, W.-Y. (1998).** *Addressing individualism-collectivism in fear appeals: Promoting AIDS-protective behaviours among undergraduate students from the United States and Taiwan*. Thesis submitted to Michigan State University (Department of Communication) in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Art.
- Murray-Johnson, L., Witte, K., Liu, W.Y., Hubbell, A.P., Sampson, J. & Morrison, K. (2001).** Addressing Cultural orientations in Fear Appeals: Promoting AIDS-protective Behaviours among Mexican Immigrant and African American Adolescents and American and Taiwanese College Students. *Journal of Health Communication*, 6, 335-358.
- Peng, K., Nesbitt, R & Wong, N. (1997).** Validity problems comparing values across cultures and possible solutions. *Psychological methods*, 2, 329-344.
- Realo, A. & Allik, J. (1999).** A cross-cultural study of collectivism: A comparison of American, Estonian, and Russian students. *Journal of Social Psychology*, 139, 133-142.
- Ruiter, R.A.C., Abraham, C. & Kok, G. (2001).** Scary warnings and rational precautions: a review of the psychology of fear appeals. *Psychology and Health*, 16, 613-630.
- Schwartz, S.H. (1992).** Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol 24, pp. 1-65). Orlando, FL: Academic Press.
- Schwartz, S.H. (1994).** Are there universal aspects in the structure and content of human values? *Journal of Social Issues*, 50, 19-45.
- Singelis, T.M., Triandis, H.C., Bhawuk, D.P.S. & Gelfand, M.J. (1995).** Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement. *Cross-Cultural Research*, 29, 240-275.

Angst in voorlichtingsteksten

- Swanepoel, P. (2003).** Die (on)effektiwiteit van MIV/VIGS-voorligtingsveldtogte en -voorligtingstekste in Suid-Afrika: Probleme en riglyne vir oplossings. *Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans*, 10, 5-51.
- Triandis, H.C., Bontempo, R., Villareal, M.J, Asai, M. & Lucca, N. (1988).** Individualism and collectivism: Cross-cultural perspectives on self-ingroup relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 323-338.
- Triandis, H.C., Chen, X.P. & Chan, D.K.-S. (1998).** Scenarios for the measurement of collectivism and individualism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 275-289.
- Van Dyk, A. (2000).** *HIV/AIDS Care and Counseling: A Multidisciplinary Approach*, Cape Town. Pearson Education.
- Van Niekerk, A. (1992).** *Saam in Afrika*. Kaapstad: Tafelberg.
- Van Niekerk, A. (1997).** *Anderkant die reënboog*. Kaapstad: Tafelberg.
- Witte, K. (1998).** Fear as motivator, fear as inhibitor: Using the extended parallel process model to explain fear appeal successes and failures. In P.A. Andersen & L.K. Guerrero (Eds.), *The handbook of communication and emotion: Research, theory, applications, and contexts* (pp. 423-450). San Diego, CA: Academic Press.
- Witte, K. & Allen, M. (1996).** When do scare tactics work? A Meta-Analysis of Fear Appeals: Implications for Effective Public Health Campaigns. *Behavior*, 27, 608-632.
- Witte, K. & Allen, M. (2000).** A Meta-Analysis of Fear Appeals: Implications for Effective Public Health Campaigns. *Health Education & Behaviour*, 27, 591-615.